

ZORA

ČASOPIS ZABAVI i PODUKU.

Pregled. Iz Byronove pesni „Childe Harold“. — Helena. — Indijanski biser. —
Toussaint Louverture. — Ludovik van Beethoven. — Književni ogled.

Iz Byronove pesni „Childe Harold“.

Prevel B. Flegerić.

Adieu, adieu! my native shore . . .

Domači breg, oj z Bogom mi
Ostani za vodó!
Slap péni se, vihar šumi,
Strah je tonovščico.
Tam v mórje solnčna luč hiti,
Sledimo njeno moč!
Za čas z njo zdrav mi bođi ti,
Kraj rojstni! lahko noč!

Za kratke ure iz nižav
Spet luč prikaže se.
Naj val, zrak prejme moj pozdrav,
Domača zemlja ne!
Ognjišče prazno, krasni hram
Zapúščen mi je ves,
Zidovje drač obrašča sam,
Za križem tuli pes.

„Sim k meni, k meni hlapec moj!
Kaj se takò solziš?
Valov te straši motnih boj?
Al vetra se bojiš?
Obriši si solzé 'z očes,
Naš brod je čvrst in jak;
Sokól bi najhitrejši res
Ne znal letéti tak.“

„Naj val šumi — buči vihar!

Njijú se ne bojím.

Ne čudite se, gospodar,

Da zdaj se žalostim.

Pustivši drage stariše

Zdaj nemam drugega

Prijatelja — edino nje

In Vas, in gor — Bogá.

Slovo je meni oča dal,

Zlo ne žaluje zdaj;

Al materi bo bridko žal,

Dok me ne bo nazaj.“ —

„Oj dosti, dosti hlapec moj!

Ta jok je v čast očém;

Da moj je čut tak čist ko tvoj,

Solzil bi se, to vém.

Sim k meni, k meni strelec moj!

Pa kaj takó si bled?

Francoz li morda strah je tvoj,

Al veter tvoj trepet?“ —

„Da za-se sam bi trepetal,

Tak nisem slab, gospod!

Za ženko le je meni žal,

Ki daleč je od tod.

Pri morji biva sinek z njo

Tik vašega gradú;

Če prašal jo za mene bo,

Kaj bode rekla mu?“ —

„Moj dragi! temu se ne dá,

Res je, vgovarjati;

A jaz čem hrabrega srca

Šče dalje plavati.

Kdo ženski glavi bi verjel?

Hinavcu tudi — kdo?

Spet skoro gledal boš vesel

Jej v čarobno okó.

Nevarnosti se ne bojim,

Ki silno mi preti;

Zato se najbolj žalostim,

Ker nič me ne boli.

Jaz bivam tu na svetu sam,

Obdaja me morjé;

Za drugih žalost nič ne dam,

Ko oni nič za mé.

Res je, da tuli pes moj zdaj,

Ker drugi hrani ga,

A kadar pridem spet nazaj,

Smrt morda mi šče dá!“

Helena.

Izvirna povest; spisal Jurij Vranič.

X.

List za listom z drevja pada,
Veter ž njimi si igra,
In tako za nado nada
Gine meni iz srca.

B. Miran.

Hladna in jasna noč je. Ljudje šetajo po ulicah, nočejo še spat iti; pa sej je prijetno, sprehajati se na večer, kedar mine dnevna vročina in se prah vleže. A ne sprehajajo se ljudje, ampak zbirajo se v Gradišči pred hišo Lilekovo; tamo, pravijo, da bo godba nevesti v čast, kajti denes je še deva, jutri bode že žena. Vredno je videti in slišati, kako časti Bogomir svojo nevesto; take ženitbe nij bilo že davno v Ljubljani. Nij bilo treba dolgo čakati. Kmalu so prišli godeci in se vstopili pred oknom Heleninim v kolo ter pričeli gosti. Vse je sedaj gledalo le na okno, kedaj se odpre in se prikaže lepa deva v njem. Helena je v sobi, pa to jej še mari nij: tužno plače, pod oknom pa svira godba. Godba je nehala, ljudje pa so odšli domov; vendar stikali so glave in si pravili marsikatere stvari, zakaj se nevesta nij pokazala v okni.

Drug dan bila je sijajna ženitev Bogomirova. Nevesta bila je bleda, in mrkla žalost razlita bila jej je po obličji. Nij bila dolgo mej veselimi svati; kmalu je zapustila družbo. Bogomir jo je izgovarjal, da je nekaj bolehná. Očetu njenemu je bilo oko plašno in ko je hči odhajaje iz dvorane se žalostno ozrla nanj, je dobro vedel, kaj jej ne pusti ostati v veseli družbi. Na videz se je časi smejal in ko so mu voščili njegovi znanci srečo, odzdravljaj jim je prijazno, a misel, da je hčer prodal, grizla ga je. Rad bi bil šel za hčerjo, da bi jo malo potolažil; pa nij se upal. Sicer pa je bil tudi sam tolažbe potreben.

Drugi dan v jutro razšli so se svatje. Bogomir je dosegel, kar je želel. Sedaj je menil on nad-njo gospodovati, pa tiha žalost in trpljenje, koje se je le izrazovalo Heleni na obrazu, strašilo ga je, svoje gospodstvo njej nasproti kazati. Boljše misli so mu sedaj jele vstajati in ves se je premenil. Po vsej sili hotel je razveseliti ženo. Kar je le hotela, imela je ta hip. Njeno obnašanje proti Bogomiru nij bilo sicer odljudno, vendar tako hladno, da se je Bogomiru mnogokrat užalilo. Govorila je malo z njim in le takrat, kedar jo je kaj vprašal. Nikedar ga nij prašala za njegova opravila ali kamo gre ali od kodi je prišel. Že se je jel Bogomir kesati, da jo je tako posilil v zakon. Nij mislil, da bi zamogla tako hladna biti; vendar ga je pa njen stan vsak dan bolj strašil. Viduo je venela, nič je nij veselilo. Kakor senca, hodila je okrog. Bogomir je popraševal zdrav-

nike, pa ti so zmajevali z glavami in simtertja predrznil se je še kedo reči: „Ta ne bo dolgo živela!“

Stanislavova mati obiskala je časi Heleno in pripeljala po njeni željo svojo hčerko s sabo. Vselej jo je Helena bogato obdarovala, se kratkočasila z malo deklico in le takrat, kedar je začela ta govoriti o svojem bratu, razjasnilo se je Heleni obličje.

Več dnij nij bilo Bogomira domu. Šel je bil nekam na kupčijo. Helena šla je v njegovo sobo, kjer je imel navadno vse svoje zapisnike in druge take reči. Pregledovala je in odprla tudi na pol odprto pisno mizo. Pregleduje najprvo neke knjige. Pa kakor bi jo bil gad pičil, spusti naglo knjigo na tla. Bili so v njej oni Stanislavovi listi, koje je Bogomir prestregel, da jih nij dobila Helena. „Tedadj tako!“ dejala je, se zgrudila na stol, sedela kakor okamenela in držala liste v roki. Potem jih je zopet nazaj položila in zapustila sobo. Že prej Bogomira ljubila nij, a sedaj ga je uprav sovražila. Ako jo je kaj še tako ljubo izpraševal, odgovarjala mu nij ničesa. Kedar jo je vprašal: „Si li bolna, draga moja?“ uprla je svoje medle oči vanj, pogledala ga temno, kakor bi hotela reči: „Sej vidiš, kaj si iz mene storil“, in šla je od njega.

Le enkrat vprašala je Stanislavovo mater, ali jej kaj piše sin? Odgovorila je ta: „Zelo malo in še takrat o čisto navadnih stvareh; za Vas, gospica nij vprašal nikedar.“ Milo se je storilo Heleni; pa: „sej nisi vredna, da bi prašal po tebi!“ očitala jej je vest. —

Tako je preteklo edno leto. Ljuba pomlad prišla je zopet in ovenčala je zemljo ljudem na radost. Vse se je lepe pomladi veselilo, samo dva ne: Stanislav na Italijanskem in bolna Helena ne. Stanislavu je zamrlo vse veselje, od kar je izgubil svojo ljubimko. Kedar je slišal katerega svojih tovarišev govoriti o kakem dekletu in o ljubezni, posilil ga je bridek smeh in zmajal je z glavo. „Srečen si“, mislil si je, da ti še ljubav cvete, pa prej ali slej boš znabiti spoznal, kako si se motil v svojih mladostnih sanjah. Milanu je bil Stanislav všeč, kajti vedno ga je popraševal, kedaj pojdeteta v Srbijo. Obup je klujuval mladenču dušo; nij se mogel iznebiti tega morilnega občutka, zato je želel spremembe v življenji. Milan bi bil tudi rad šel v Srbijo, vendar nij bil še prišel pripravnj trenotek.

* * *

Helena je zelo bolna. Mož jo vedno izprašuje: česa želi, in na vprašanje: „Draga, želiš iti na deželo, da se ozdraviš?“ odgovorila mu je po dolgem molku prvič: „Da, da, na deželo, tukaj mi je tako tesno!“ To je bilo Bogomiru dosti. Tekoj je moralo vse pripravljeno biti in drug dan že se je peljala Helena na Jezero, zopet tja, kjer je prežila svoje srečne dneve. Čutila se je nekoliko bolje, a to je bila menda poslednja moč, ki jej je vskipela v telesu. Vlegla se je kmalu. Mnogokrat jo je sedaj

obiskavala Stanislavova mati, in Minka bila je vedno pri njej. Stregla je mala deklica bolnici tako, da se nij ganila od nje. Dolgo je čuvala po noči pri Heleni, časi jo je zmozel spanec in trudna glavica padla jej je na posteljo. Milo jo je gledala Helena in časi poljubila na blede ustni. „Srečno, ti nedolžno dete!“ vzdihnila je potem in se zamislila tako dolgo, da se je deklica vzbudila. Postelja, v kateri je ležala bolnica, stala je pri oknu, skozi katero je videla na Jezero, ljubo rojstno vas Stanislavovo. Mnogokrat jej je misel nanj sladila hudo trpljenje in pogled na vas zatrl jej vso bol. Dobro je čutila, da je to njena zadnja bolezen in da ne vstane več iz te postelje. Silno je hujšala in moč jo je tako zapuščala, da si sama nij mogla nič več pomagati. Mati Stanislavova vedela je dobro, da Helena ne ozdravi več, kajti vidno je slabela.

* * *

Leta 1788. začela se je vojska s Turčijo. Avstrijski cesar zedinil se je z rusko carico in pričela sta vojsko. Polk na Italijanskem, pri katerem je bil Stanislav, dobil je povelje, da se od tamo vzdigne in hitro gre na Ogersko, da se ondi združi z drugo armado in vdari v Srbijo. Veseli so bili vsi, da gredo zopet nazaj proti ljubi domovini. Najbolj veseli pa so bili Srbi, kajti menili so, da je sedaj prišel čas oslobodjenja Srbske. Dvignil se je polk iz Italijanskega in v nekaterih dneh prišli so na Kranjsko. Stanislav je pozdravil ljubo domovino, ko pa je vgleдал Ljubljano, pomračil se mu je obraz in brzo ozrl se je na drugo stran, kjer je vgleдал že iz Vrhlike domačo vas v mesečni svetlobi, kajti jezdili so vso noč. Čudna moč vlekla ga je tja. Tako zapeljivo šepetal mu je nek glas na uho in ga vabil domov. Podal se je k generalu, svojemu pokrovitelju, in ga prosil privoljenja, da sme iti s svojim prijateljem domu pogledat. General je to rad privolil in kakor blisek jezdila sta z Milanom na Jezero. Že sta bila blizu. Minka je stala pri oknu in gledala tja proti Goricam. Videla je, kako podita dva jezdeca konja. Hotela je iti to Heleni povedat, a danes je tako slaba, da morebiti ne preživi več enega dneva.

XI.

„Rože se suše,
Ter ne ožive
Nikdar spet!“
Fr. Levstik.

Ravno se je začelo žariti na vzhodnem nebu. Zvezde so bledele in ugašale, jutranja zarja pa se je razprostirala po nebnem obloki, da je bilo lepo-žarno. Jezdeca sta se že zelo približala, tako, da je Minka spoznala Stanislava. Poteče v sobo k bolnici: in „Helena, Stanislav jezdi sim od Goric, kmalu bo tu“, zašepeta jej na uho.

Čudno moč so skazale te besede v Heleni: oko se jej je zabliskalo in sladka nada vzbudila se v sreci.

Pes je zalajal pred hišo, topot konjskih kopit se je slišal. Minka hiti k oknu in pokliče Stanislava, ki je hotel naravnost domov. V tem hipu razsedla sta jezdeca in hitita k Heleni, ki je ležala, slabo dihajoč, v postelji. Stanislav jo opazuje. Helena nabere mrtvaška ustna na smeh in radostna gleda ljubimca.

„Tako te najdem, Helena, draga ljubimka?“ vzdihne Stanislav in jo poljubi.

„Da, Stanislav, ljubček moj, tako je z menoj. Srečna sem, da si me obiskal, predno grem od tod“, šepete lehno, Stanislav pa jej vzdigne glavo, da lagljeje sope in govori. „Kamo pojdeš, Helena, od tod?“ vpraša jo Stanislav tužnim glasom.

„Da, od tod, moj ljubi! Moja mati kliče me za seboj in me vabi iz tega lepega kraja. Preteklost mi je jasna v duši, kakor dan. Tu, v tvojem rojstvenem kraju, živela sem lepe sanje, mej tem, ko si bil ti daleč od mene. Mnogokrat lotila se me je misel: čemu življenje, ker mine, čemu sveti plamen v našem sreci, ker moramo umreti!“ Molčeč posluša Stanislav Heleno in solze mu igrajo v očeh.

„Le solnce, svitlo solnce, to bi še rada videla, da me obsije in objame svojimi žarki. Solnce, solnce!“ toži dalje, „za eden sam pogled vanj, Stanislav, dala bi vsa lepoto sveta. Tu je!“ nasmeje se in kaže velo roko skozi okno proti vzhodu, kjer je posijal prvi žarek izza hribov.

„Še je vidim edenkrat mogočno sijati. O kako veličestno sije in kako se blišče oblaki, belo, kakor srebro, rudeče, kakor škrlat in modro, kakor vijolice! To je veličestno, to je božje!“

„Vidiš li cvetice, Stanislav, tam na travniku, na kojih se zibljejo božji krilateci in me kličejo k sebi: Tja, Helena, tja!“ O, poljubi me, ljubimec moj, poljubi me! Glasno me kličejo in vabijo mej-se. Tvoja Helena gre mej-nje, mej krilatece in cvetice. Zdravo Stanislav!

Stanislav jo poljubi. Helena ga pogleda ljubeznjivo in krčevito se prime njegove desnice. Tako je ležala tu. Njeno oko je ugašalo, lica so jej bledela in vpadala in izdihnila je dušo, da gre mej božje krilatece, ki jo kličejo mej-se. Solnce se je skrilo za oblake, kot bi hotelo žalovati, ker je videlo ob prvem svitu tužen prizor. Stanislav je plakal in tudi Milan nij se mogel vzdržati solz. Minka se nij dala utolažiti zaradi izgube ljube Helene. Mati, ki je prišla mej tem iz vasi, tešila je sina, kateremu je hotelo počiti obupno sree. Zdravnik je prišel iz Ljubljane, pogledal umrlo in zmajal z glavo, kot bi hotel reči: „Vedel sem, da pride tako.“ Odpeljal se je potem v mesto naznanit Helenino smrt Lileku in Bogomiru.

Stanislav poneha plakati. „A kje je njeni mož? Ha, jaz pokažem tej kukavici“, de in udari z ного ob tla.

„Stanislav, bodi miren, ne stvari mu ničesa, bila je že tako božja volja“, pomiri ga mati. Bila je sedma ura na jutro. Iz farne cerkve v Preserji čuli so se zvonovi, tužno-glasno so doneli in naznanjali, da je nekdo zapustil svet. Stanislav in Milan poslovita se od matere in sestrice, zavsedeta konje in odjezdita strašno dirjaje z Jezera.

„Z Bogom, domača vas!“ zavpil je Stanislav obupno in zginila sta v daljavi. Divja boleost polotila se je obeh. Dobila sta polk in šli so tja daleč na Ogersko.

Bogomir in Lilek pripeljala sta se na Jezero kmalu po Stanislavovem odhodu. Lilek je bil silno žalosten, videč svojo hčer mrtvo. Roke je vil v svojej tugi. Hudo so ga premenila zadnja leta. Ves osivel je in glava se mu je povesila, kot bi jo bila potlačila teža skrbij, noge pa so mu jele šibeti in na palico se je moral opirati.

Tretji dan zjutraj pokopali so Helenino truplo v Preserji na pokopališči. Občna žalost je vladala mej ondotnimi prebivalci, kajti ne samo znanim osobam, ampak tudi tujim storila je umrla marsikaj dobrega. Mati Stanislavova je bila silno klavrno in tudi Minka se nij mogla dolgo utolažiti. Nasadila je cvetic na Heleninem grobu in vsako nedeljo obiskavala z materjo umrlo Heleno.

Stari Lilek pustil je trgovstvo in životaril za-se. Poprođal je vse, ker ga nič nij več veselilo, od kar mu je umrla hči. Misel, da je prođal hčer in jo s tem umoril, grizla ga je noč in dan. Že od daleč ogibal se je svojega zeta; nek gnjus je imel zdaj do tega človeka, ki je bil kriv njegove in hčérine nesreče.

* * *

Stanislav in Milan sta že na Ogerskem, kjer se je združil njuni polk z drugo vojsko. Stanislav je ves premenjen. Divje ponosno bliskajo mu oči; čelo mu je vedno oblačno, nikedar se ne posmeje, in govori ali o boju, ali pa molči; drugo je vse pozabil.

Avstrijski cesar Jožef naredil je iz Srbov, ki so se zavezali z njim, prostovoljne čete pešcev in konjikov. Pridejal je tem prostovoljcem nekaj svojih častnikov, koji so se razumevali z njimi. Naključilo se je, da sta prišla Stanislav in Milan k ednemu teh oddelkov. Izvrstno sta sodila svojo četo. Kakor lev napadel je Stanislav neverce. Kjer je bila največja nevarnost, gotovo je bil on s svojimi vojaki ondi in kosil je nevercem glave s pleč, kakor kosec na travniku travo; a nij padel v boju.

Vojska je nehala, carski so se vmeknili, srbske prostovoljce so pa pustili v Srbiji. Rojevali so še nekoliko časa, toda mir je bil sklenen in povelje jim je došlo, da se morajo razorožiti; a dobro so vedeli Srbi, kaj

jih od nevercev čaka. Stanislav, Milan in drugi načelniki dogovorili so se, da gredo z vojsko v gore in tamo nadaljujejo boj. Srdilo je Stanislava to, da se nij njegova želja izpolnila, da bi bila Srbska osvobodjena. Živelii so tamo v gorah in vedno bojevali. Nobenega nij bilo tako predrznega mej njimi, kakor Stanislav. Kedar je bilo iti v boj, gotovo je bil on prvi, ki je vodil hajduke. Vedno je prežal na neverce in gorje jim je bilo, kedar jih je kje zalotil! Ko pa je pozval Črni Jurij narod na vstajo, rastli so iz zemlje vojaci, kakor gobe v jesenskem dežji. Stanislav in Milan, neločljiva tovariša, bila sta prva, ki sta se postavila s svojima četama na njegovo stran. Bili so krvave boje z neverci in se hrabo obnašali. Oprostili so narod srbski, pa Stanislav le nij padel in bali so se ga neverci, domačini pa čislali.

Prosta je bila Srbija in Stanislav je bil brez boja, brez svoje najljubše zabave. Milan se je že naveličal vednega boja, oženil se in prevzel posestvo, zapuščino svojega očeta, ne daleč od Belgrada.

Stanislavu jela so se tudi leta poznavati. Njegovo prej gladko lice, bilo je nagrbančeno, v obraz bil je zagorel in nikjer ni bilo sledu prejšnje lepote, kajti hajduško življenje premenilo ga je vsega. Brada segala mu je čez prsi in marsikateri las bil je že siv v nji. Spominjal se je dostikrat svoje domovine in mislil na svoj dom. Ako tudi je bil Milan proti njemu tak, kot prej, in mu je dajal vsega v obilnosti, vendar je Stanislava pekla ta dobrota. Milo se mu je storilo vselej, kedar je videl, kako je Milan srečen z ženo, videl, kako se ljubita, a za-nj nij imel svet take sreče. Milanu je bila porodila žena sinka, kmalu je govoril in tekal sam kraj matere in očeta.

Kedar si je igral Milan z malim dečkom, sedel je Stanislav tužno zamišljen pri njem. Globok vzdih izvil se mu je časi iz prs in mali Milanov sinko, ki je pritekel k njem in se mu spel po nogah, vzbujal ga je iz bolestne zamišljenosti. Stanislav vzdigal je dečka v naročje in mu kaj lepega povedal. Tako enakomerno teklo mu je življenje tu, in njemu je bilo ravno to hudo; on nij bil za mir. Le po sveti ga je vleklo srce in potem domov, še edenkrat pogledat ljubljene kraje. Tako se izrazuje v vsakem človeku želja do mirnega življenja, ko mu je ugasnil mladostni ogenj.

* * *

Nij bilo dolgo po Helenini smrti, ko nekedo prisope k Lileku, ravno ko se je menil na večer spat podati.

„Gospod“, nagovori ga, „vaš nekedanji hlapec France je nevarno bolan. Prevideli so ga že s sv. zakramenti, sedaj pa želi vas k sebi, pravi, da vam ima nekaj povedati in da ne bode mogel prej mirno umreti, dokler

vam tega ne odkrije. Podvizajte se, gospod, kajti njegova zadnja ura menda nij daleč.“

Lilek zamrmra nekaj, gotovo za-to, ker ga tako pozno še kedo moti; vendar si obuje zopet čevlje, ki jih je bil ravnokar izul, in šla sta k Francetu. Zavila sta se v Trnovo v malo hišo, kjer je brlela leščerba pripeta na strop. Pohišje je bilo vse slabo, drugega nij bilo v hiši, kot piškova javorova miza in nekaj polomljenih stolov. Na borni postelji ležal je bolnik France, zraven njega pa je sedela njegova žena in troje otrok jokalo je poleg nje.

„France, pripeljal sem že gospoda Lileka“, nagovori ga spremeljevalec. Bolnik odpre na pol oči in temno pogleda prišleca, potem pa se obrne k svojej ženi:

„Pojdi ven; jaz bi rad sam govoril s tema dvema. Pokliči še Breskvarja, našega soseda, da tudi pride in je priča moje pripovedi!“

Žena se nij obotavljala. Naglo je šla po Breskvarja in potem se umeknila iz hiše. „Kaj imaš povedati?“ vpraša Lilek bolnika, ker le dolgo nij hotel pričeti. — Veste, gospod, jaz sem se hudo zagrešil nad vami. Sedaj me to grize in težko mi je zarad tega umreti. Ko sem služil pri vas in so se vam ono leto tako pogosto potapljale ladije s žitom, veste, onega vsega vsem bil ja z kriv in pa moj pajdaš Martin, bog mu daj dobro, saj je že tudi za-to odgovor dal. Trgovec Bogomir M., vaš zet, dal je nama dosti denarja s tem pogojem, da prevrtava vaše polne ladije. Saj pravim, človeka pa zmoti srebro in storila sva tako. Sedaj me to tako teži, da nemam miru in tudi izpovednik mi je rekel, da moram to vam povedati in vas prositi odpuščanja.“

Lilek posluša pazno bolnikovo pripoved.

„Ali imaš še kaj povedati?“ vpraša ga.

„Nič več“, odgovori zamolklo bolnik.

„Jaz ti odpuščam“, de Lilek, vzame svojo palico in odide domov.

Sedaj je stoprv Lilek zvedel vse, sedaj bilo mu je jasno, kako da je bil tako hitro ob premoženje prišel. Sedaj je pregledal vse nekedanje Bogomirove namere; a Bogomiru pa ne bo tako z lehka odpustil, kakor je bolniku.

Naznanil je to precej drugi dan sodnji in poklical ona dva moža, ki sta z njim vred slišala pripoved nekedanjega njegovega hlapca, da sta pričala zoper Bogomira.

Po sodnijskem določilu povrniti je moral Bogomir Lileku vso škodo, njega samega pa so dejali v zapor, kjer je kmalu umrl.

Tudi Lilek nij več dolgo živel; prehudo ga je zadevala nesreča prejšnjega leta. Premoženje je imel sedaj veliko in ker nij imel sorodnikov, mož še vedel nij, komu bi bil vse zapustil. Spominjal se je Stanislava, ljubimca

svoje Helene. Rad bi mu bil dal vse, a nij vedel, kje je. Pisal je na oni polk, kjer je bil prej, toda odgovor mu je došel, da ne vedo zanj. V zadnji turški vojski bil je na Srbskem, od takrat niso slišali več o njem. Stanislavovi rodovini dal je Lilek ono hišo, v kateri je Helena umrla, da se še pozni potomci spominjajo te dobrote. Kmalu potem je tudi sam zapustil ta svet.

(Konec prih.)

Indijanski biser.

Zgodovinska slika; spisal Jernej Severjev.

(Konec.)

Pa kar neki večer skoro v odločilnem trenutju pojavi se nenadoma v mraku mlada deklica, katero sledé nekoje ženske. Težko breme nese na hrbtu, takisto i njene tovarišice. Da si je temno, vendar spozna na prvi mah poveljnika ter položi svoje breme pred njega na tla. To isto storé tudi spremljevalke. Košare so polne živeža: koruze, divjaščine, sadja. Osupnen pa veselo ginen spozná John svojo rešiteljico Pokahonto. Ali predno jej more zahvaliti, vže mu vse izginejo izpred oči. Naselniki planejo pohlepno na nepričakovane darove. — Smith porabi to srečno trenutje — spodbuja naselnike k noveji delavnosti ter opozoruje je na očito pomoč i milost nebeško. Naselbina je drugikrat srečno rešena.

In tako dogodi se večkrat. Kedar glad strahotno svojo glavo proti naselbini obrne, kedar se zdvojenost loti naselnikov, i kedar se celo John ne more obraniti nemirne bojazni, kedar Indijani v samotnih gozdovih pogin i propast snujeje drznim tujim usilnikom ter jim zavratne naklepe kujejo, z namenom, grozne bele prišlice za zmerom pogubiti — tedaj pokaže se Pokahonta kakor rešnica iz nebes poslana, sedaj spremljevana od svojih drugaric, katere donašajo hrane, sedaj sama — da Johnu razodene naklepe Indijanov svojih rojakov proti njemu. Tada stoji zarudela pred njim, s hitro besedo opiše mu pretečo nevarnost in vselej zbeži, predno jej more John reči le besedico v zahvalo. — John je začetnik, oče naselbine, a Pokahonta mu je Vila svetovalka, pomočnica, da mu je mogoče nadvladati vsak hip največe protivnosti i nevarnosti.

Čudno skrivnostno bitje je ova mlada deklica, rojena od indijanskih roditeljev, pa čuti, da jo nekaj k belim možem poteza, kateri imajo enkrat poguba biti njenemu rodu. Vkljubuje vsem nevarnostim, da otme one, kateri proprast i pogin snujejo njenim idijanskim rojakom. V virginjskih gozdovih je ona edina, ki trepeče radi tujcev — nad njimi bedi — za nje skrbi. Zdi se, da jo neka skrivnostna duhovna sorodnost k tujim belim možem vabi i mami, da jej evropejska kri po žilah teče, da je odgojena v evropejskih

šegah i navađah, da je „atom“ evropejske bitnosti, kateri se je dihu Božjemu izvil i doplul do virginjskih gozdov, da ondi v svojem času sebi sorodno zopet najde i sorodno otme. To je Ifigenija virginjskih goščav, katera gnana od tajnih sil otimlje bele ljudi, pa si sama ne more razjasniti svojih skrivnostnih čutil!

Smitha globoko gane v srce ta požrtvovalna uđanost. Pa niti priložnosti ne najde, da jej izreče svojo zahvalnost, pa skoro tudi ne išče take priložnosti. Še vedno vlada v njem ono isto čuvstvo globoke spoštljivosti. Ali neče, ali ne more je ljubiti? Ali mu je pa srce vže na Angležkem navezano? — Nikoli nij tega razodel.

V tem je izvršil svojo nalogo: naselbina je zagotovljena. — Iz Anglije došli so novi delavci i med njimi pošteni zmožni možaki. V utrjenej naselbini treba odslej samo neumorne marljive poslenosti pa ne več drzne hrabrosti, dušnih kreposti našega junaka. Osoda sama odločila je o njem. O nekej priliki bil je tako nevarno ranjen, da ni zadostovala zdravniška pomoč v James Townu; vrne se na Angležko, da si zaceli rane.

Ali osoda njegove rešnice ni še dovršena. Pokahonto odbrala je previdnost Božja, da bode angelj miru med belim i rdečim plemenom človeškim i da učvrsti tenko vez, katera ima vezati stari i novi svet. — Smitha ni več videla; rekli so jej da je umrl! — Pokahonta ni se več vračala v James-Town.

Kar naleté neki dan na njó Angleži iz James-Town-a, ko se je bila preveč oddaljila od očinske koč. Spoznajo v njej Pokahonto, preljubljeno hčer Powhattan-ovo i ker so bile nastopile nove razpre i neprijaznosti, zdi se jim dobro došlo poroštvo miru ter peljejo jo v James-Town. — Ali Povhatton, razkačen po tem ropu, zahteva hčer nazaj, ter žuga z večno vojskó. Kar odvrne čudoviti slučaj nastajajočo nevarnost. — Med novimi naselniki nahaja se mlad mož — John Rolfe. — Zagleda Pokahonto, i v neizkušennem srcu vname se mu prvič plameneča ljubezen. Pa on je puritanec — duša pobožna, i kot takovemu ne dopušča mu vest, združiti se s poganko, otrokom divjaškega, po njegovih nazorih od Boga prokletega rodu. Dolgo bori se v njem ljubezen i strast — nazadnje zmore v njem tajno čuvstvo, ki vse premore i Rolfe odloči Pokahonto preobrniti v kristijanko.

Bliža se jej — govori ž njo. Zal mož je ter spodablja na „Smitha.“ Visok je kakor ta, vitke rasti, žoltih vlasij, i dve modri oči zreta kakor pri Smithu milo i resnobno na Iudijanko. Na hip pride jej v spomin nekdanji ljubimec i v spomin meša se rahlo nagnjenje do onega, ki je toliko podoben vzoru njenih prošlih dni. Pozorno posluša zgovorne besede John Rolfe-a. Srce se jej raztaje — kmalu sluti tudi njena duša tajstva vere kristijanske. To je vera ljubavi i priporočajo jo njej ljubeče ustni. — V

kratkem stopi v James-Town-u v cerkev iztesano iz smrekovih debel, i tu pred oltarjem odpove se očitno molikovalstvu svoje domovine — spozná vero Jezusovo ter je krščena. Kmalu potem obljubi v angležkem jeziku i po obredu angličanske cerkve John Rolfe-u večno zvestobo. Zveza med Anglijo i Ameriko je sklopljena. Virginija je dala svoj najlepši biser v poroštvo i zastavo.

Pokahonta je zvesta, ljubezniva žena i skrbna, milosrdna mati. Dokler biva med Evropejci, vlada mir i prijateljstvo med rdečimi deželjani i belimi prišleci. Črvenasto hčer virginjsko občudujejo kot bitje više vrste. Glas o njej doprè na Angležko. Želè jo videti na dvoru. — John Rolfe pripelje svojo soprogo v London.

Ko dospé na Angležko, vse se čudi i strmi o njenem pojavu. Vse očara njena priprosta ljubeznivost, njena prirodjena milota i dostojnost, s katero se kreta mirno i samosvestno sred jej dosedaj nepoznanega sveta. Korači po ulicah, po trgih, po dvoranah z ono isto lahkoto, onim istim milim smehljajem, kakor je hitela po virginjskih gozdovih. Celó njena osupnenost, njena radovednost je naivna i dražestna. Milina i lepota je sama na sebi, res bitje iz drugega svetá!

John Smith potegne se za njo v prošnji do kraljice Elizabete i ta pridruži mladej indijanskej kneginji grofice Delavarsko za družico i spremljevalko. Na dvoru kraljičinem, kamor je pogosto povabljena, vse jo občuduje i primerno postojano njeno vedenje i nenavadne sposobnosti i lastnosti duha i srca imajo tolik utis, da so nekaj časa mislili, ločiti jo od Rolfe-a ter omožiti jo s plemenitim Angležem visocega rodú.

Bogato nadarjena, čislana kot kneginja kraljevske krvi, hoče naposled Anglijo zapustiti i vrniti se v svojo domovino, katere jej ni mogoče pozabiti. Ali prihranjena jej je poprej težka skušnja, skušnja, o katerej jej srce počí. — Povedó jej, da Smith še živi, da ga more videti. Prestraši se, ranjena je v dnu srca. Menila ga je mrtvega. Globokeje kot evropejska pravno odgojena i izobražena hči čuti sedaj, da je njena zveza z Rolfe-om izdajstvo, da je nerazvezljivo protislovje, ko še oni živi, kateremu edinemu veljá vsa njena resnična prava ljubezen.

S početka brani se videti ga. — Ali njena ljubezen je krepkeja nego moč njene volje. Stopi v sobo, gder bi imel biti John Smith. Ko ga ugleda — to vitežko krasno postavó, ono isto resnobno prijazno mirno obličje — obstane, vtopljena v radostnej zanešenosti, brezkrajnej srčnej bolesti, v tužnih sladkih spominih. Ustnice se jej gibljejo, ali govoriti ne more. Za trenotje ima nepremakljivo oči vprte na Johna, ki zmeden i globoko ginen le malo besed najde. Potem mu hoče odgovoriti, ali moči jo zapusté, omedlelo odnesó jo izpred njega.

Od tega hipa je vničeno njeno življenje. Dospé še do Gravesend-a, od koder se misli odpeljati z možem v Virginijo. Ali v Gravesend-u umré 22 let stara v cvetu lepote i življenja. Umrla je, kakor Bankrofft piše: „z neokaljenim imenom, da bi v večnej mladosti živela v spominu!“ —

To je pripoved o indijanskem biseru.

Toussaint Louverture.

Spisal F. Jaroslav.

Mnogi Slovenci radi sezajo po knjigah in spisih, ki opisujejo možé več ali manj zaslužne za svoj zatirani narod in svojo tužno domovino. Ta vlastitost nam je, dejal bi, prirojena, nastala je vsled tisočletnega našega národnega zatiranja. In to naj opravičuje mene in „Zoro“ zastran opisa moža, čegar imé na čelu stoji, ki je nam Slovencem čisto oddaljen, ki nikdar ni in tudi ni mogel sezati v prežalostno osodo naše ubožne domovine. —

Toussaint Louverture rodom neznamen črnc in rob, bil je mož velikega, smelega duha. On v vrsti ljudij, ki so za svoj národ zaslužni, odlično mesto zavzema, on je s svojim trudom in s svojimi umskimi darovi iz nizkega, zavrženega robstva popel se na visoka dostojanstva, upotrebivši jako srečno okolnosti časov, v katerih je živel. On ni bil vladar, ali je vendar nekaj časa v svojih rokah imel popolno vladarsko oblast, katero je upotrebljeval na blagost svojega naroda.

Toussaint se je rodil v Ameriki na posestvu nekega grofa v severnem predelu ostrova Saint Domingo. Detinska leta preživel je kot ostala deca robska; ničesar se ni učil, in bil je v vednem strahu, da ga hoče oskrbnik grofovih posestev za karkoli kazniti. Kedar jo nekoliko odrasel, čuval je črede svojega gospodarja, in že tedaj dal je o mnogih prilikah jasne znake svojih velikih izvanrednih duševnih sposobnostij, s katerimi se je znatno odlikoval od svojih enakoplemencev. Skoraj brez vseh navodov in pomoči, podpiran edino le po iskrenej želji, da bi kaj znal, naučil se je najpoglavitnejše osnove vsega znanja: čitanja in pisanja. Izvršivši ta prvi in najtežavnejši posel, gledal je, da si pridobi knjig, iz katerih se je mnogo stvari naučil. Njegova na tako trudapolni način pridobita vednost osvojila je mu srca in spoštovanje ostalih robov. Težnja po naukih pridobila mu je tudi ljubezen in naklonjenost nekega Libertasa, nadzornika gospodarjevih posestev. Za Toussainta bila je to velika sreča, kajti Libertas bil je človek dobrodušen, in je na vso moč podpiral krasno težnjo Toussaintovo. Oprostivši ga težkih del vzal ga je za svojega voznika,

ter s tem znatno olajšal njegovo robsko stanje; a zajedno dal mu s tem prilike, da več časa na svoj samouk obrača. Toussaint pa ni nikdar zabil ljubeznjive naklonjenosti svojega gospodarja, bil mu je hvaležen za vse dobrote. To svojo hvaležno udanost proti Libertasu pokazal je Toussaint v onem času, kedar so vsi Evropci se tresli pred vzbujenimi in orožanimi črnici, ki so brez razločka ubijali vsacega belca, ki jim je v roke prišel.

Kedar je bilo Toussaintu 25 let, oženil se je z neko dobrodušno robinjo, katera je po svojej naravi prav dobro ugajala mu. Libertas je bolj in bolj ljubil dobrega in zvestega Toussainta, in dajal mu čem dalje več časa, da se zabavlja s knjigami. Seznavši se Toussaint z duhovniki začel je poznavati najboljše pisatelje, izmed katerih je z osobitim veseljem čital dela duhovnika Raynala. Tudi je poznal dela starodavnih grških in rimskih pisateljev, in osobito rad čital Epikteta, grškega filozofa, ki je tudi rob bil. Čitajoč razna slovstvena dela gledal je, da premaguje samega sebe, in v tem je na toliko napredoval, da je znal sam seboj popolnoma vladati. Njegovi drugovi so ga več potov psovali, marsikatero bridkost mu napravljali, ali niso ga mogli razburiti. Njih šala bila je časih debela tako, da je sam Libertas kedaj pa kedaj hotel kazniti zabavljache, ali vsak pot prosil je zanje Toussaint, češ, siromaki to delajo v svojej surovosti.

Toussaint Louverture je rad čital dela o umnem državnem upravljanju, in o vojevanju. V njegovej malej biblioteki stala so dela Caesarova, životopis Caesara in silnega Aleksandra, Herodotov zgodovinopis grško-persijskih bojev, in dela Plutarhova in Neposova.

Na ta način hranil je Toussaint svoj duh in se ne vedé prigotavljal na bodoči svoj poklic. S čitanjem knjig svojega gospodarja Francoza je tudi Toussaint navzel se duha in mišljenja Francozov, ali pri vsem tem ni zabljal zavrženosti svojega plemena in nizkega njegovega stanja v družbi človečanstva.

Kedar so začeli črni robovi upirati se in vzdigovati proti svojim tlačiteljem, Toussaint bil je tajni svétnik svojim rojakom robovom, kajti taka duševna moč ni mogla mirno gledati bližnjo ustajo napovedajočih znamenj. Toussaint gledal je koj s početka, da v svoje roke dobi vodstvo ustaje, ki je kazala, da hoče biti strahovita. S svojim uplivom rešil je svojega dobrotnika Libertasa oni mah, ko so razuzdani, robskih lancev oproščeni črnici z osveto puhali na svoje tlačitelje, ter vsakega belca ubijali, domove svojih gospodarjev palili, polja teptali, imetje pa ali uničevali ali pa osvajali Toussaint ni se hotel družiti ubijalcem, požigalcem in pleničteljem; on je sicer dobro sprevidel, da ta ustaja hoče pozneje obroditi do-

ber sad, a da je za to treba, da modra glava in silna roka ta spremen na pravi poti vodi.

Najpreje vodil je ustajo črncev neki Bouckmann, ki se je z groznimi zločinstvi od ostalih svojih drugov odlikoval. S svojo okrutno četo se je po dnevi zavlekel v nepristopno gozdje in skalovje, po noči pa je izletaval iz svojega ležišča, ter strah in grozo zadajal belcem. Ustaja postajala je silnejša od dné do dné; Toussaint več ni mogel nedelaven gledati. Odšel je k nekemu črncu, ki se je zval Biassou, in ki je vodil edno četo ustajniških črncev. Biassou je radosten sprejel Toussainta v svoje društvo imenovaje ga prvim svojim doglavnikom. Toussaint nagovori Biassoua, naj se upre in konec napravi Bouckmannovim okrutnostim. Biassou zbere svojo četo in napade tako iznenada Bouckmanna v njegovem skrivališču, da je komaj imel časa rešiti svoje življenje; četa njegova pa je bila do malega razbita. Kmalu potem bil je Bouckmann v drugo potolčen in ubit.

Po smrti Bouckmannovej postane Biassou po soglasnej želji vseh črncev vodja cele ustaje. Kmalu nabere do 60.000 črncev in nastani se v severnih ravninah ostrova Haiti ali Saint Dominga. On je bil človek darovit in sposoben, ali prekmalu postal je tudi on okruten tako, da so mu lastni rojaki vzeli vrhovno oblast. Sedaj je red došel na Toussainta, ali on ni hotel sprejeti vodstva, nego je odstopil čast nekemu črncu po imenu Jean François, ki se je bil odlikoval v nekih bitkah, in ki je bil potomec neke afriške vladarske rodovine, ter je zbog tega tudi užival zaupanje črncev. Toussaint je tako obdržal edinstvo med svojimi rojaki, in s tem je ustaji dal podvojeno važnost.

Na Francozkem poknil je glas svobode, ki je odjeknil tudi na zapadno-indiških ostrovih, vzlasti na ostrovu Saint Dominga ali Haiti, kakor se zove dan danes. Španjci so se neprestano med tem trudili, da odvrnejo od Francozov črnce, ki so na ostrovu bivali. Lahko bilo je Španjcem pridobiti popreje tako ugnjetavane črnce; Jeana činili so vitezom in generalom, Toussainta pa polkovnikom.

Toussaint pa je kmalu sprevidel, da se črneci nimajo nič dobrega nadejati od Španjcev, in zbog tega je s svojo črno vojsko prestopil k Francozom 1794. l., ter prišel v mesto Port de Paix, kjer je stanoval upravitelj ostrova, francozki general Laveaux, kateremu je Toussaint se zaklel, da hoče biti zvest Francozom. Toussaint je pošteno držal svojo besedo, in francozka vlada imenovala ga je generalom; Toussaint je jasno pokazal, da je dostojen tega odličnega zaupanja.

Toussaint bil je velika pomoč Francozom na ostrovu Haiti. 1796. l. spunta se mesto, v katerem je general Laveaux stanoval, proti Francozom. Toussaint prihiti s 10.000 črncev generalu na pomoč, potolče ustajnike, in povrne generalu vzeto oblast, in zato ga francozka vlada nagradi s po-

višanjem v vojski, in tudi sploh čislala je Toussainta na toliko, da nič ni na ostrovu delalo se, predno ni on bil povprašan za svet.

Med tem časom prišlo je nekaj pomorskih mest v roke Angležem, kateri so nakanjali vsled notranjih razdorov polastiti se krasnega in bogatega ostrova. Toussaint zbere svoje črnce, ki so bili udani mu z dušo in s telesom, ter v nekotikih manjih bitkah potolče Angleže. Še en način osvojitve poskušali so Angleži, ki se nikakor niso mogli ločiti od krasnega ostrova: ponudili so Toussaintu kraljevski naslov pod varstvom Angležke. A črncem ni hotel sprejeti ponudbe, raje je volil biti državljani francoski, in vladati ostrov v imenu francoske republike, nego pod pokroviteljstvom Angležke postati kralj državi, katere bodočnost bila je zelo negotova.

Sedaj Francozi imenujejo Toussainta glavnim generalom vse vojske na ostrovu, in to povišanje bilo mu je jako po godu, kajti mogel je od sedaj bolj skrbeti za vsestranski napredek svojih soplemencev. Vlada francoska bila je potrdila 1794. l. odstranjenje robstva na ostrovu. Da bi vsled tega ne nastali pogubni nasledki na posestvih, ukrenil je Toussaint tako, da bi bivši robovi dolžni bili še pet let delati — proti gotovemu odškodovanju — na zemljiščih svojih gospodarjev. Mnogi utekli posestniki so se vračali na ostrov, ter so se pokojno mogli nastaniti na svojih posestvih, poprejšnji robovi pa so jim bili odločeni za delavce. A ostalo je tudi mnogo posestev izpražnenih, ker se lastniki niso vračali ali oglašali, zvečine taki, ki so bili od poburjenih črncev pobiti. Taka posestva razdajal je za malo ceno Toussaint svojim dostojnikom. Leni črnci, ki niso hoteli vračati se na delo, bili so ostro kaznjeni, nekateri celo obešeni. Na ta način je delavnost povsodi se ponovila in zemlja je znova prišla v cvetoče blagostanje.

Na brambo zemlje imel je Toussaint vojsko 20.000 mož, ustrojeno po uzoru francoskem, ki je imela načelnike zvečine črnce. Ti črni generali bili so možje skušeni, pa tudi divji in okrutni. Vojska Toussaintova bila je dobro plačana in z vsemi potrebami izvrstno previdena. Navajena ondotnega podnebja mogla je kljubovati mnogo večji vojski evropske, ki je pod ondotnem podnebjem navadno podlegla naglji bolezni.

Toussaint znal se je tudi priljubiti občinstvu v občē, kar kaže njegovo dokaj zrelo poznavanje ljudskih značajev. Belce znal si je do cela nakloniti, soplemeniki njegovi pa so ga kljubu vsej ostrosti, ki je jim kazal jo, čestili kot boga; kajti on je bil jim sijajen izgled, kako daleč more tudi zavrženi črncem dospeti. Prijazno bližati se mu ni dovolil nijednemu iz njih, ali kedar je potreba bilo, govoril je jim kot najboljši govornik in se vedel kot najzaupljivejši drug, in rad je poudarjal, da je odbrani rešitelj črnega plemena, ter nikdar ni opustil opominjati svojih ro-

jažov k delavnosti, katera edino more vresničiti njih blagostanje in privedi jih k svobodi.

Sploh bila je delavnost Toussaintova nenavadna. Po celej zemlji svojej nastavljal je vojnjskih staj s čilimi konji, da je o potrebi ž njih pomočjo in v spremstvu nekolikih životnih stražnikov kot blisek mogel se pojaviti, kjer je treba bilo njegove navzočnosti. Pa tudi druge stvari vredil je prav po kneževski, postavil je odlično poslopje, imel je životno stražo, sijajen dvor, in natančno je dajal zaslišanja. Ni čuda, da tudi on je imel slinarjev, kateri so ga do neba poviševali, in ki je zbog tega rad sebe imenoval prvaka črncev, Napoleona takrat prvega konsula pa prvaka belcev.

Francozi čuvši o Toussaintovem delovanju, pošljejo nekaj narodnih poslancev, da ga kontrolujejo. A ti poslanci hoteli so se mešati v vse, in so tako ovirali Toussainta v razvijanju njegove delavnosti. A Toussaint je te poslance poslal nazaj na Francosko, in da pokaže, da ne misli odcepiti se od Francoske, pošlje ž njimi tudi svoja sina, da se v Evropi odgojita. No francoskej vladi ni bil po volji ta čin Toussaintov, in zato je poslala generala Hédouvilleja, da pregleda Toussaintovo delovanje. Črni in beli general si kmalu prideta navskriž, in Hédouville zapové generalu Rigaudu, da nima slušati Toussaintovih ukazov. Iz tega porodil se je krvav boj med črnci in Mulati, katerim je Rigaud veleval. Toussaint premore Mulate, ali s premaganimi vrlo milostivo postopa.

Sedaj je Toussaint bil neomejen vladar in zapovednik na vsem ostrovu, ter je iskreno začel skrbeti, da se kmalu zacelijo rane, katere so bili zadali ostrovu toliki nemiri. Skrbel pa je tudi zato, da se opraviči vladi francoskej. Sklical je zbor, da izdela ustavo. Zbor je ukrenil tako, da bi zakone davajoča moč bivala v zboru, izvršujoča pa pri generalnem gubernatorju, kateri je imel potrjevati zakone od zbora osnovane. Za generalnega gubernatorja izvoljen bil je Toussaint, in podeljeno mu je bilo tudi pravo imenovati svojega naslednika. Načrt te ustave bil je poslan na Francosko, da ga potrdi.

Za poslanika svojega k konsulu Napoleonu v tej zadevi izvolil je Toussaint Vinceta rodom Francoza, kateri je služil v njegovej vojski kot polkovnik.

A Napoleon ni bil mož, da bi bil nepremišljeno privolil na želje Toussaintove; s tem bi se bil odrekel vsemu pravu na ostrov. V načrtu ustave ni bilo ni črkice o pravu matere zemlje na ostrov, in da je konsul potrdil ta načrt, bil bi Toussainta priznal kot samostalnega gospodarja na ostrovu. Vrhu tega ugovarjali so tudi utekli naseljenci, ki so sedaj na francozkem živeli in Francoska sama bila je ta hip v jako ugodnih razme-

rah. Na vse zadnje pritisnili so še nasprotniki Toussaintovi z ovajo, da pod krinko udanosti skriva najnevarnejše namene.

Vsled teh in temu sličnih okolnostij ni mogel konsul naklonjen biti črnemu diktatorju haitskemu, a vendar popolno cené velike njegove za- sluge za obnovljeni red na ostrovu ni menil do cela odstraniti ga, in zato je izvolil srednjo pot; potrdil je Toussainta kot vrhovnega velitelja fran- cozkega na ostrovu, pa tudi vse njegove podložne voditelje v dostojanstvih, katere jim je bil podelil, nad njim samim pak je ustanovil generalnega kapitana, ki ima upravo zemlje priversti v področje matere zemlje. Za ka- pitana izvolil je generala Leclerca, katerega je z dovolj močno vojsko pos- lal na ostrov, in kateremu je naročil, da ima s Toussaintom in generali milo ravnati, ter vseh pripomočkov in posredkov se posluževati, predno pride do sile. Za dokaz svoje dobromiselnosti pisal je Napoleon Toussaintu lastnoročni list, v katerem ga je za prvaka črncev priznal; poslal je mu tudi njegova sina, katera sta bila na Francozkem v odgoji, ter njunega odgojitelja. Napoleon je upal, da hočeta mladenčca, seznanjena s silo in slavo Napoleonovo, očeta svojega tem preje k popustljivosti nakloniti.

Januarja meseca 1802. l. dojde francosko brodovje z generalom Le- clercom do ostrova. Toussaint čuvši o dohodu silnega brodovja, hotel je prepričati se, kaj vse to pomenja. Ni mogel dvomiti o tem, da imá bro- dovje namen uničiti vlado njegovo, in ostro do cela pokoriti materi zemlji; pa tudi to ga je skrbelo, kakova osoda ima zadeti črnce, njegove rojake, ostanejo li ljudje svobodni, ali morda bodo mogli znova upogniti vrat v jarem robski. Da Toussaint ni vedel, pri čem je, in kaki namen imá fran- cozko brodovje, kriva je bila edino Leclerkova malomarnost, ki ni poro- čil Toussaintu, kakor mu je bil konsul naročil. Pred ko ne Toussaint ne bi bil pokoril se pogojem, uničujočim njegovo dosedanjo nadvisnost, a to- liko se more trditi, da bi bila razprava vse drugo lice dobila, da ne bi bilo prišlo do bojev, ko bi se bili sporočili Napoleonovi pogoji. Toussaintu podredjeni generali, kateri so pozneje drug za drugim odstopili od njega, bili bi morda to takoj učinili, da so vedeli, da bodo puščeni v vseh dostoj- nostih, da se na ostrovu red nima spremeniti v ničem, in da le generalni kapitan bode postavljen nad Toussaintom. V tej negotovosti pa ni kazalo generalom drugo, nego upreti se napadu, in Toussaint imel je vzroka do- volj podkurjati črno vojsko k hlabrosti, dodavši tudi, da tu gré za ohra- nitev mučno pribojevane svobode. Nima prav francozki zgodovinpisec Thiers, ki Toussaintu podtika politično potuhnjenost, kajti Toussaint ni znal nakan francozkih, in da ni se motil natolcevaje jim pohlepe po po- novljenem robstvu, to najlepše pojasnjuje ono, kar se je kmalu potem prigodilo na ostrovu Guadelupu.

Toussaint ni hotel meriti svojih sil v boju z množno vojsko francosko

in s skušenimi njenimi voditelji, in zbog tega naredil je ta-le načrt. Pred vsem bi bil rad zvedel, pri čem je, in zbog tega naročil je načelnikom svojim po pomorskih mestih, naj na prvi kakoršni koli poziv Francozov odgovoré, da nimajo nikakih napotkov za ta nenavadni slučaj, ter da morajo preje poročati najvišjemu načelniku. Med tem, menil je Toussaint, bode že se pokazalo ali uganilo, kaj francosko brodovje nakanja, ter se hoče spustiti v pogajanje z generalom. Če bi Francozi hoteli stopiti na kopno, naročil je načelnikom, imajo oni zagroziti, da spalijo mesta in belce pobijejo, a če bi Francozi na vsak način navalili na suho, naj pri priči mesta zapalijo, naselbine belcev poplenijo, s svojo bojno silo pa se umeknejo v gore. Tam je hotel Toussaint, če drugače ne reši vprašanja, zbrati svojo silo in se utaboriti v taboru, od prirode same zavarovanem, za toliko časa, da Evropejecem nemilo podnebje prične svoj pogubonosni upliv. Na to še le menil je Toussaint udariti iz gor, ter brez velikega truda do cela potreti Francoze.

Toussaintovi generali so se točno držali teh ukazov. Francozki general Leclerc s svojim oddelkom pojavil se je pred Capom, kjer je stal črni general Christoph.

Mnogi meščani — belci in Mulati — začno se dogovarjati z Leclercem, ki jih opomni, naj se nemudoma oborože, on sam pa hoče na vso moč brzo razviti in udariti s svojo silo, da črnce prehití. To se mu je posrežilo, in vojska njegova stopi na kopno.

Črni general pa zapali mesto, in se nemudoma umekne v gore, s sebo vedeč mnogo belcev, ki so nakateri bili pobiti, večina pa je ušla in srečno pribežala k Francozom.

Med tem prišlo je Francozom v roke tudi Port au Prince, glavno mesto zapadne zemlje, kjer je načeloval divji črnc Dëssalines. A ta hip, ko so Francozi došli pred mesto, ni on bil navzoč, in mesto njega veleval je vojski belec Agé, ki pa ni imel ne volje ne veselja ravnati po Toussaintovem ukazu. Nič se ni upiral Francozom, in važna trdnjava je brez boja prišla v roke francozkej vojski. Celó črna vojska pozdravljala je došle Francoze, ki nič žalega sluteči mirno stopajo dalje. A naenkrat se prične streljanje ná-nje, in cele vrste Francozov leže po tleh. Razsrdjeni Francozi z bajoneti planejo na črnce ter napravijo strašno klanje. Črneci so začeli bežati in niso več utegnili mesta zapaliti, pač pa so pograbili in vlekli s sebo mnogo belcev, s katerimi so okrutno ravnali.

Še bolje sponeslo se je Francozom v južnem predelu ostrova, ki ga jim je Toussaintov general Laplume brez boja prepustil. Laplume bil je zato puščen v svojej službi, in vojska njegova je stopila pod prapor francozki.

Še nek četrti general odstopil je tudi notranje ravnine Francozom, kateri so tako postali gospodje skoraj celega ostrova.

Edini Toussaint se je še držal v notranjih goratih pokrajinah, kamor ni bilo lahko priti. Tam je čakal, kedaj podnebje svoj pogubonosni posel v vojski francozkej prične.

Leclerc, da bi započeto delo preje dokončal, sklene uplivati na srčna čutila črnega načelnika, ter tako pridobiti ga. Pošlje mu njegova sina z odgojiteljem vred.

Toussaint bival je ta hip na svojem posestvu. Z največo radostjo sprejel je svoja sina in bil je na videz omehečan. Mladenča in odgojitelj začno pripovedovati o sili in ljubeznjivosti naroda francozkega, pa o bodočej sreči, katera se nudi njemu in rodovini njegovej, če se pokori konsulu. Dokazovali so nevarnost nadaljnega boja, kateri se gotovo njemu na pogubo končati mora.

Toussaint je želel nekaj dni premisleka in med tem se je vlegel mu notranji trdi boj. Konečno premorete slavohlepnost in ljubezen do svobode. Dal je poklicati sinova, katera je ljubeznjivo objel, davši jim na voljo: ali vrniti se na Francozko, katerej se imata zahvaliti za odgojo, ali pa ostati pri očetu svojem, kateri jima je bil dal življenje.

Eden mladenčev oklene se očeta trdeč, da hoče kot svobodni črнец umreti poleg njega, drugi pa je šel z materjo na neko domače posestvo.

Leclerc ne pomišlja dolgo, nego s svojo vojsko, na tri čete razdeljeno, udari v notranje pokrajine ostrova.

(Konec prih.)

Ludovik van Beethoven. **)

V. E—n.

Motto: Aus Tag und Nacht hat wohlbedacht
Der Herr alles Lebens die Welt gemacht,
Die Dichtung ist Tag in heller Pracht,
M u s i k die Welten verbindende Macht.
Grillparzer.

Imenitnost in slava Beethoven-ova opravičuje nas, da progovorimo nekoliko besed o tem herosu na muzikaličnem polji in seznanimo naše čitatelje z njegovim duševnim in telesnim življenjem. — Kedó je slišal njegove kompozicije, da bi ne bile napolnile njegovega srca z nekakim nepopisljivim čarom? Rajske te melodije morajo tudi najbolj brezčutnega človeka globoko genoti in mu omečiti sree. Posebno mili in ginljivi zvoki so v tretji simfoniji „žalnega marša“, v „Mondscheinsonate“, v uvodnicah k „Egmontu“ in „Koriolanu“. Izborne harmonije se nahajajo tudi v pre-

*) Vадница.

krasni operi „Fidelio“. — Slavni Beethoven je največi del svojega življenja preživel na Dunaji. Krasna okolica dunajska mu je v duši vzbudila najlepše melodije. Ondi je stvaril svoje velikanske, nesmrtnne skladbe, o katerih pravi Grillparzer, da so „odločeni deli njegovega življenja“. — Na verinškem mirodvoru pri Dunaji zaznamuje njegov grob priprost steber z jako pomenljivim prostim napisom „Beethoven“.

Ludovik van Beethoven narodil se je v Bonnu 17. decembra 1770. Njegov oča je bil ondi tenorist pri knezovej kapeli. Bil je prav dobrovoljen a silno občutljiv mož, ki je dečka ostro odgojeval ter ga le malo kedaj pustil poigrati se s tovariši. To je bila brž ko ne prva kál odljudnosti, koja poznejša leta tega posebneža tako zeló znači. Beethoven-ova mati pak je bila po svojem značaji vsa drugačna nego slabovoljni oča. Bila je razumna in prijazna žena, in grajati se mora le, da sinú nij učila brigati se za potrebe praktičnega življenja.

Uže v prvi mladosti je kazal Beethoven svoj odločni talent za muziko. Prvi učitelj v tej stroki mu je bil izvrstni umetnik in vodja muzike Pfeiffer. Pozneje je dobival poduk pri organistih van der Eden in Neefe. Uže kot osemletni deček je svojim izvrstnim igranjem na violini probujal občudovanje; in v svojem dvanajstem leti je vsakega očaral, ki ga je čul v resnici mojstersko prebirati glasovir. — V to dôbo spadajo njegove prve kompozicije: šestero sonat, posvečenih kölnskemu knezu. Da si mu je bila muzika nad vse priljubljena, vendar nij bil prijatelj podučevanju v njej; še neraji pa je igral v družbi. Na prigovarjanje grofa Waldstein-a ga izvoli kölnski knez za svojega dvornega organista ter ga pošlje na Dunaj, da bi ondi pod vodstvom Josipa Haydn-a dovršil svoje študije. Kmalu se mu je ondi tako dopalo, da je sklenol, delj časa ostati tam. Prvo imenitno znanje na Dunaji je storil mladi umetnik z van Swieten-om, nekedanjim zdravnikom cesarice Marije Terezije. V tega hiši se je seznanil tudi s slavnima umetnikoma Bach-om in Händel-om in z največimi italijanskimi skladatelji one dôbe. Še večje imenitosti za-nj pa je bila naklonjenost knežje rodovine Lichnowskyh. Kneginja ga je — kakor Beethoven sam pravi — oskrbovala „z materinsko nežnostjo.“ Z neumorno pridnostjo se je mladeneč učil muzike, hoteč svojo ondaj še brezpravilno in divjo fantazijo pobležiti. Ko je Haydn drugič potoval na Angležko, je izročil svojega učenca Albrechtsberger-ju. Ta pa se je ravnal le po starih pravilih, kar je pa večkrat jezilo ognjenega mladenča.

Beethoven je zdaj uže komponiral in posebno trudoljubivo pilil svoje izdelke. Navadno je objavljaj svoje proizvode stoprv érez več let. Mlademu geniju je bil v veliko korist kvartet slavnih umetnikov, ki so bili svitle zvezde veselie pri knezu Lichnowskem. Beethoven se je podal na pot skozi Lipsijo v Berlin. Povsod je bil hvaljen in občudovan. Leta

1801 umre njegov dobrotnik, kölnski knez; s tem dogodkom se konča prva in najsrečnejša dōba Beethoven-ovega življenja. Od sedaj naprej je moral skrbeti sam za-se. Še vedno je ostal na Dunaji in mej tem, ko je svoja umetniška dela z neprestano energijo dovrševal, preteklo je precej časa, da še nij vedel kedaj in kakó. Leta 1809 so ga poklicali v Kassel kot kapelnika pri vestfalenskega kralja kapeli; a zdaj se združi učenec Beethoven-ov, nadvojvoda Rudolf, z mnogimi imenitnimi umetnikovimi prijatelji, da bi ponos tako zvane „dunajske šole“ vzdrževali mej seboj. Naložili so mu denar na obresti, koje je dobival vse žive dni. Beethoven tedaj nij slušal poziva, temuč je živel na Dunaji brez vsake službe samó izvršitvi svojih idej. Eno leto pozneje zadela ga je velika nesreča: postal je polugluh. To zlò se je zmerom vekšalo in posledujč nij več mogel občevati z ljudmi. Žalosten se je potikal po samoti in oddaljen od ljudij je bival v mestu, časi je obiskal tudi njegovo okolico, najrajši je zahajal v Mödling in Heiligenstadt. V zadnjem še kaže spominek kraj, kder je Beethoven poleg potočiča v senci košatih dreves dovršil največ svojih nesmrtnih skladieb. Ločen od vsega vnanjega vpliva je stvaril v tem času one veltkanske kompozicije, katere slikajo dušne boje in čudno notranje življenje tega herosa modérne muzike.

Zadnjih petnajst let Beethoven-ovega življenja je najbridkejših, kajti oglušel je bil popolnem. Tudi mu je prizadeval veliko žalosti sè svojim lahkomišelnim obnašanjem njegov vnuk, za kterega je kot varuh skrbel s pravo očetovsko ljubeznijo in požrtvovalnostjo. Vseh teh nadlog in skrbij rešila ga je smrt 27. marcija 1827. Zadnje njegove besede so bile: „Plaudite amici, comoedia finita est.“ Izrekel jih je obrnen proti zbranim prijateljem kratko pred smrtijo in na licu mu je bil brati nekov humor. — Beethovena so pokopali z veliko slovesnostjo. Ves izobraženi svet je obžaloval njegovo smrt.

Beethoven je bil srednje a krepke postave. Poln in zdrav obraz so okvirjali gosti, temni, zmršeni lasjé. Temue in velike oči so bile nemirne in svetle — pa saj so zrle v globočine, v koje bode gledal težko še kedo drugi za njim. Iz obraza, posebno iz oči mu je odsevala blagodušnost. Vse njegovo obnašanje je kazalo vedno pozornost, s katero je hôtel pomôči gluhoti. Kot človek je bil prav originalen in čuden. Za svet in njegove forme se je menil jako malo. A, da-si je bil po zunanjem videti zapuščen, čuden, večkrat osoren in oduren, vendar je hranil najplemenitnejše in jako občutljivo srce. V družbi je večidel malo govoril, le zdaj pa zdaj je kaj povedal — a trenotek pozneje zopet obmolnil. Najbolje se je opočil na svojih samotnih sprehodih, na katere se je gotovo podajal vsak dan, bilo še tako slabo vreme. Tu v samoti, kder je mogel po volji sanjariti, tu se mu je zdelo najbolj prijazno. Takrat je bil

ves utopljen v muzikalične ideje, in veliko glavnih del je tako na prostem koncipiral, večkrat celó izdelal.

Razen svojih muzičnih študij se je Beethoven rad učil spoznavati domače in angleške pesnike, ter z veseljem prebiral prestave Homer-a, Platon-a in Plutarch-a. V njegovih dnevnikih se nahaja citatov iz Schiller-ja in Goethe-ja, katerega je še posebno poštoval in se še celo leta 1812. sèšel z njim v Karlsbad-u. Nohl je vse te citate zbral in jih sè kratkim životopisom umetnikovim izdal pod naslovom: „Beethoven-ov brevir“. Ta knjiga je v resnici pravi uzor duše in srca tega velikana.

Beethoven je bil baš tako globok mislec kot izvrsten muzik.

Njegova dela obsezajo 138 števil. Bolj natanko jih opisovati se nam ne zdi potrebno, ker so samó izobraženemu prijatelju in poznavatelju muzike razumljiva.

Imenitnost instrumentalnih del in njihovega stvaritelja obstoji v tem, da se nam kaže v njih dovršenost in najvišja stopinja naše instrumentalne muzike. —

Nekov novejši kritik o tem velikanu izreka takovo-le sodbo:

„Als Tondichter gehört Beethoven zu den Erscheinungen in der Geschichte der Kunst, die zu bewundern viel leichter ist, als zu schildern und zu kritisiren. Die Ausserordentlichkeit ihres Waltens, das Verschmähen aller bisher üblich gewesenen Formen und Bahnen, das kühne Hinausgreifen über alles, was man bisher in der Kunst für möglich und erlaubt gehalten hatte, machen alles Kategorisiren und Schematisiren zunichte, und zwingen total andere Gesichtspunkte auf, als die sind, aus denen man sich gewöhnt hat, die Kunst zu betrachten“.

Beethoven je v muziki to, kar Shakespeare v poeziji, Michel Angelo v malariji: obup vseh razsojevalcev umetnosti, skala, na kateri se najtrdnjše sisteme razbijajo, uganka, katero zadostilno rešiti so se uže dolgo, — a brez vspeha trudile najboljše glave.

Književni ogled.

J. Pajk.

(Dalje.)

V pojasnjenje Turner-jevega in Srnčevega dela, o katerih v naslednjem sporočimo, naj tu iz Krekovega omenjenega spisa nekoliko opomb navedemo. — S početka so bili vsi občani istega slavjanskega naseljenja bližnji rodniki ali rojaki, in imeni „občina“ in „rod“ (Sippe) bili ste jednaki, kakor ste tudi jedno krajno ime imeli (Krek str. 45). Tudi blago in premoženje bilo je vsem občno (Krek ib.). Več „rodov“ pod enim izbranim glavarjem: „starosto“, „starašino“ zedinjenih sostavljalo je „pleme“ (Stamm), več plemen pa „narod“ (ib. 46).

Ti glavarji s prva niso bili vladarji v današnjem smislu, nego samo oskrbniki ali poverjeniki; stoprv s časom so postali takovi. Kakor v občinah, tako so v plemenih in narodih vsi člani bili gledé premoženja in politične veljave ravnopravni; a ustav narodov bil je demokratičen, glavar je bil samó primus inter pares. (Krek st. 46—47, in poblíže str. 90 sl.). Zato mej Slavjani početkom nij bilo ne knezov ne žlahtnikov, nego to se je tekom vekov od inod izposodilo (st. 91). Ali s časoma je tudi občina izgubila svoj enorodni značaj, kakor tudi sedanja šče najbolj čista starodavna občina, jugosl. „zadruga“ po Krekovem mnenji nij več čisto rodbinska (Krek str. 93, a glej nasproti Turnerja §. 2 sl.). Šče menje enorodna je ruska občina; da! K. Aksakov in tudi drugi tajijo s cela bivščino in sočnost takovih enorodnih ruskih občin, ter sedanjej povsema pripisujejo družbenski (socialni) pomen (Krek str. 93 opomb.), kteremu mnenju se pa Krek upira (ib.). Toliko iz bogatega Krekovega dela v prehod. — „Rodbinsko pravo“, kolikor se ga je do zdaj pri raznih Slavjanih ohranilo, objasnjuje v kratkih, a določnih črtah jako zaslužno in v vrlo dobrem jeziku pisano delo P. Turnerja; glej o sadržini let. „Vestnik“ str. 48. V §. 2. opisuje P. T. „zadrugo“ jugosl., ktera je početkom enorodbinska, množenjem kočanov pač se razširja v „občino“ v sedanjem našem pomenu (= srenja, okolica) (§. 4). Ta občina je enorodna ter nosi navadno rodbinsko ime, vsaj s početka (str. 10); se vé da se oblast „gospodarja“ (predstojnika zadruge) zdaj razširi na veči delokrog. Več zadrug in občin združenih dela „županijo“, ktere glavari „župan“ kot „sôdec“ in „vojevoda“ (str. 11—12). Sedanja ogerska županija je povsem slavjanska (str. 11 opomb.). Kakor se iz posamne rodbine nasledkom množenja s člani občnega gospodarjenja razvije veče rodbinsko telo: „zadruga“, ravno tako se iz zadruge izločenjem pojedinih zakonskih parov osnuje „z sobna rodbina“ (Sonderfamilie) (Turn. str. 15) z lastnim krovom in ognjiščem in lastnim premoženjem, ter se vlada ne izborom, nego osobno oblastijo (iure proprio) gospodarja (prim. to razliko pri Turn. str. 38). Inače pak bi krivo bilo meniti, ko da v zadrugi vlada skrajna občnost premoženja (komunizem); nego vsaki člen zadruge poseda svoj izvanzadružni prislužek kot lastnino (str. 5 in 38). Velika zasluga Turnerjeva je, da je on pravničke razmere v slovanskej rodbini tako stvarno (konkretno) in popolno razložil. Pravo oceno dobiva ta zasluga sosebnost pri gospodarstvenih uvaževanjih, odnašajočih in ozirajočih se na pra- in občeslavjanske rodbinske in občinske gospodarske razmere. Važna n. pr. je starosl. navada, da po gospodarjevej smrti zadružno premoženje (nepremakljivo) ostane nerazdeljivo (str. 39); da hčere navadno ne dobivajo druga nego balo ali doto (premakljivega premoženja, daróv) (str. 48); da se zadružno premoženje tudi ne sme prodati (str. 61). Takovi običaji dajejo narodu stalnost posedstva in so svoj čas branili celokupnost plemen in narodov slavjanskih; prim. Hrvate v tem oziru napram nam Slovencem, kteri smo svoje prvotno slavj. pravo rano zameniti morali z germanskim (Krek str. 92 opomb., Turner str. 30). — Dobro bi bilo, da bi se kakov slovenski Bogišić na naše domače pravne običaje ozrl, ter naše pravno imenoslovje (staro) in naše stare pravne običaje preiskal in prijaval.*

(Konec pride.)

* Baš te dni je prišel Bogišićev „Zbornik pravnih običajev I.“ v Zagrebu Ur.

Denašnja „Zora“ ima prilogo.

Izdajatelj in odgovorni urednik: Martin Jelovšek.

Tisk in založba Narodne tiskarne v Mariboru.